

Els Aljubs Rurals de Santa Pola¹

“Sembla que l’existència d’un important aljub justifica els nombrosos exemples recollits en la toponímia local amb aquest nom. Podríem dir clarament que aquest és el nom o el lema que apareix en un major nombre de topònims locals.”
MAS, A. Toponímia de Santa Pola, 1998, p. 102.

1. Introducció.

El fet que Santa Pola no disposara de cap tipus de captació d’aigües de qualitat per al consum humà –no hi ha escorrenties permanents ni aigües subterrànies dolces– va fer proliferar, a l’igual de en molts altres punts de la geografia del sud-est peninsular, construccions i complexos hidràulics per a recollir i emmagatzemar l’aigua de pluja: els aljubs. Repartits per tot el terme municipal, tant al nucli urbà com a les cases i camins rurals, i amb diferents capacitats, morfologia i elements constructius, els aljubs tenen el seu origen molt probablement en època romana; però van ser sobretot els àrabs els que van estendre i van familiaritzar el seu ús. Aquestes construccions tenen, de fet, molta tradició en els països de l’Orient Pròxim.

La paraula aljub, que té la seua etimologia del vocable àrab *al-yubb*, significa recipient excavat total o parcialment, on s’emmagatzemen les aigües i que generalment apareix cobert per una volta (PAVON, B., 1990, 13). Durant l’època àrab s’anomenà Cap de l’Aljub al cap de Santa Pola, la qual cosa indica l’existència més que probable d’una d’aquestes construccions de certa importància. També Escolano² fa referència l’any 1611 a un aljub situat molt a prop del castell: “*Descubrased hoy día en aquel Puerto, a tiro de arcabuz del Castillo de Santa Pola, un grande algibe donde estaba sita la ciudad*”. El mateix castell es va construir amb altre aljub situat al centre del seu pati d’armes; que sembla que ja estava fet i que era utilitzat per la anterior Torre del Port del Cap de l’Aljub (torre defensiva que va ser enderrocada i que estava situada en el lloc que ocupa actualment el baluard Est del castell). Com indiquen Sánchez, M.J. i García, A.³:

“*La torre se encontraba muy cerca del aljibe que se halla en el centro del patio de armas. Este aljibe, posiblemente se construyó antes que la torre⁴ y dio su nombre al puerto en época alto-medieval, suministrando agua de arrastre procedente de los barrancos de la Sierra . . .*”.

Hi ha altra referència al mateix tema⁵:

“*El aljibe se halla colocado en diagonal hacia el patio y su función era la recogida del agua de lluvia para el abastecimiento de las viviendas. Sus lados no están paralelos a los del fuerte sino oblicuos y su emplazamiento tampoco se halla en el centro geométrico del patio, características lógicas al tratarse de nueva planta y de hallarse en un edificio completamente simétrico. Esto hace*

¹ Aquest article pretén complementar el que va aparèixer al Llibre de Festes 1997, Els camins ramaders de Santa Pola, per a intentar donar a conèixer el nostre valuós patrimoni cultural rural. Tots dos formen part d’un treball més ample referent a altres aspectes ambientals del municipi de Santa Pola.

² ESCOLANO, G., 1611. *Décadas*, Llibre VI, Col. 55,6. Cit. per BOX, M., 1995, 94.

³ Sánchez, M.J.; García, A. *Historia del Castillo-Fortaleza de Santa Pola (S.XVI-XX)*. 1990, p. 17.

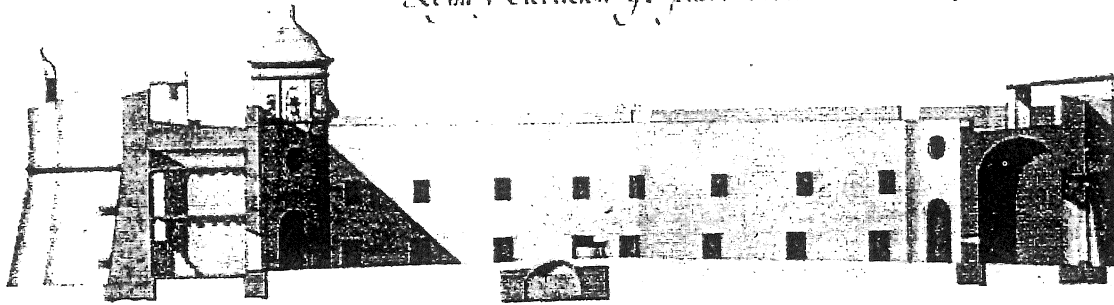
⁴ Molt probablement la Torre del Port del Cap de l’Aljub o Torre Vella es va alçar el 1337. Sánchez, M.J.; García, A. *Op. cit.*, p. 15.

⁵ Beviá, M.; Camarero, E. *Arquitectura militar renacentista*. Cit. per Sánchez, M.J.; García, A. *Op. cit.*, p. 45.

Planos y Levantamiento del Castillo de Sta. Pola en q^e se manifiestan sus pisos Inferior y Superior.

Levantamiento q^e passa sobre la linea 3.49

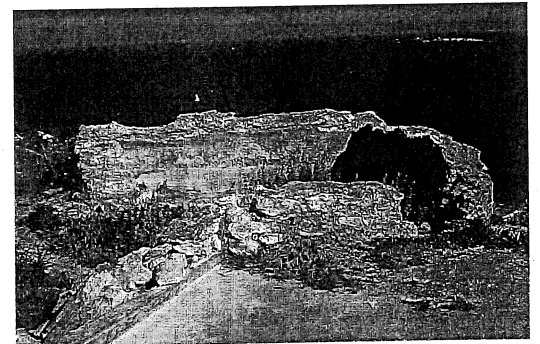
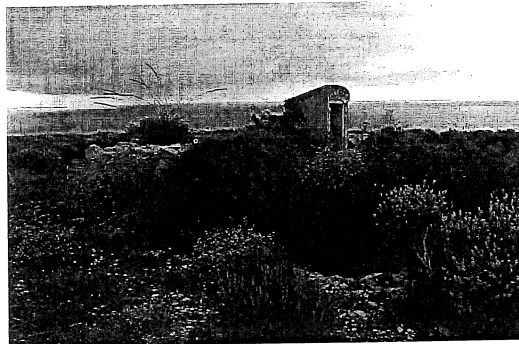

Castillo de Sta. Pola de B. Retz

Font: Alejandro de Retz, 1778. Elaboració pròpia.

Aquest binomi entre torres defensives o talaies i aljubs s'estén a d'altres casos. Així, tant la torre de Les Escaletes com la torre Talaiola (actual far) tenen al seu costat un aljub, i sembla lògic pensar que totes les altres talaies tenien un aljub per a abastir d'aigua dolça el vigilant de la torre.

Com es comentava anteriorment, Santa Pola s'abastia d'aigües de pluja per al consum humà i del ramat fins a l'any 1959, en què va arribar l'aigua del Taibilla i es va construir la primera infraestructura hidràulica per a distribució domiciliària de l'aigua potable. Això fou determinant per què durant molts segles la presència dels aljubs al nostre territori formara part inseparable del paisatge, tant rural com urbà.

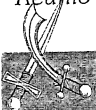
És evident la importància que aquestes estructures tenien com a única possibilitat de contar amb aigua durant tot l'any d'una manera més o menys estable i amb certa independència de la pluviometria. No totes les cases disposaven d'aljubs, en moltes ocasions l'aigua es comprava als aiguadors, persones que anaven pels carrers amb un carro que portava una bóta (tonell de fusta de gran dimensió) i venien l'aigua a domicili⁶. Normalment eren els propietaris dels aljubs o persones contractades per ells.

L'aigua s'utilitzava també com a pagament als treballadors públics i a més l'Ajuntament cobria les necessitats de persones sense recursos⁷.

"Que del aljibe que existe en el patio del castillo, se les facilite agua potable gratis, mientras haya, a la maestra de instrucción primaria, al alguacil y al guarda de campo, a razón de un cántaro diario,

⁶ Aquesta activitat encara continua fent-se en molts pobles i ciutats amb condicionaments hidrològics que fan que l'aigua de pluja siga encara l'única manera d'obtenir aigua per a consum humà de certa qualitat. Això és el que passa per exemple a les tres ciutats capitals dels estats que formen la península del Iucatán a Mèxic: Campeche, Mérida i Chetumal. www.uacam.mx/campeche/actual/agua.htm. 4/6/97.

⁷ Reunió ordinària de l'Ajuntament de Santa Pola el 24 de febrer de 1861. Cit. per Bonmatí, R. Op. cit. p. 50.

María Baile, Mariana Botella, Tomasa Baile y Teresa Bonmatí, dos cántaros en cada semana”.

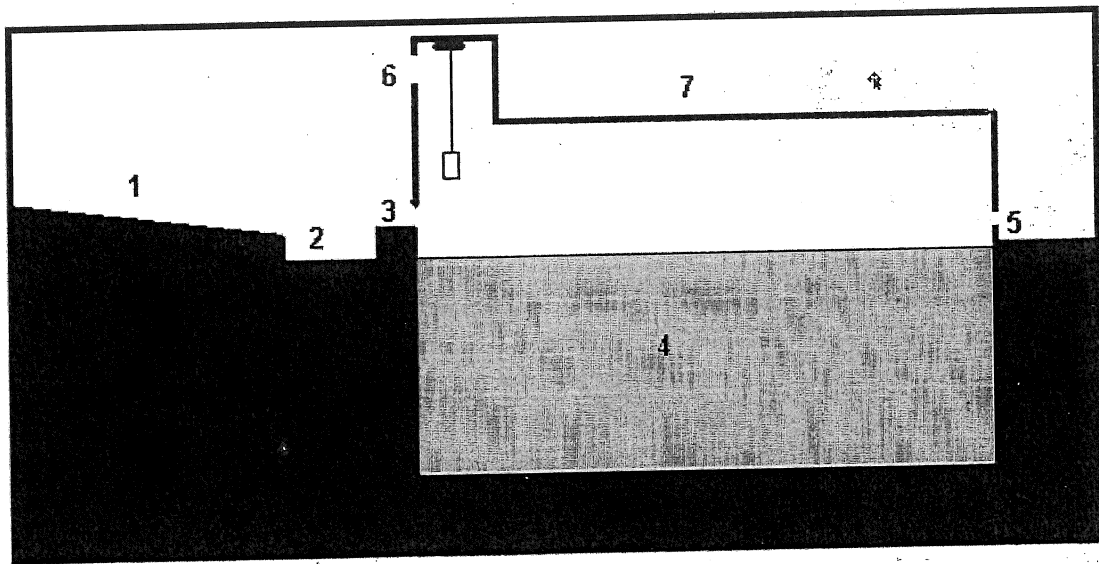
Però no sempre l'abastiment estava assegurat i durant èpoques de sequera prolongada es feia necessari demanar l'auxili de les autoritats. Així, durant l'any 1941 la població va ser socorreguda per l'aljub núm. 4 de l'Esquadra Espanyola i durant 1943 l'Ajuntament tornà a demanar 1000 tones d'aigua a la Comandància militar de Marina d'Alacant, al Departament Marítim de Cartagena i al Regiment d'Infanteria núm. 32 d'Alacant⁸.

2. Elements hidràulics dels aljubs. Tipologies constructives.

Els aljubs situats al medi rural, alimentats per aigües d'escorrentia dels vessants de la serra normalment, tenen una sèrie d'elements comuns a tots ells: les **vessants d'alimentació**, les **boqueres** o rases, el **decantador**, un **canal d'entrada** d'aigües, el vas o **cisterna** amb el seu sostre, el **brocal** per a accedir a l'aigua i un **desguàs** o sistema per a evacuar les aigües quan s'ompli l'aljub.

Els aljubs de grans dimensions tenen superfícies d'alimentació més amples. Precisament els aljubs de més capacitat de Santa Pola estaven situats a peu dels barrancs de la serra, per recollir tota l'aigua de pluja que canalitzaven.

Aquestes aigües banyaven zones recobertes de vegetació natural com timó, romer i d'altres, que a banda de reduir les possibilitats d'arrossegament del sòl i minimitzar, per tant, el grau de terbolesa de les aigües, li donava un gust particular (BOX, M., 1995, 96) i certes propietats medicinals (GARCÍA, M., 1999, 591).

Tall longitudinal dels elements hidràulics més comuns d'un aljub tipus: 1. Boquera; 2. Decantador; 3. Canal d'entrada; 4. Vas; 5. Desguàs; 6. Brocal; 7. Volta.

En alguns casos, aquests vessants no es respetaven com calia fer-ho⁹:

“Que el aljibe que existe algo derruido a la salida de esta población y que ha sido del común de ella, desde su formación ha tenido vesantes por los cuales se ha dirigido el agua hacia él; y que en la actualidad estos no existen porque los dueños de los terrenos lindantes con los mismos, que son José Sempere de Cerdá, Juan Mas y Vicente Botella, los han condenado, de modo que se impide por ello la dirección de las aguas a dicho aljibe.

Es de opinión dirigir a esos sujetos y otros que se hallen en igual caso que, en el término de un mes dejen expeditos los referidos vesantes, a fin de que corra el agua por los mismos según y como

⁸ Arxiu Municipal de Santa Pola (AMSP endavant), certificat del Secretari de l'Ajuntament de Santa Pola, En Josep Maria Pourtau i Garcia, 7/10/1943.

⁹ Llibre d'actes de l'Ajuntament del dia 22 de novembre de 1846. Cit. por Bonmatí, R. Santa Pola, siglo XIX. 1991, p. 22., Reunió de l'Ajuntament el 18 de juliol de 1880. Cit. por Bonmatí, R. Op. cit. p. 190.

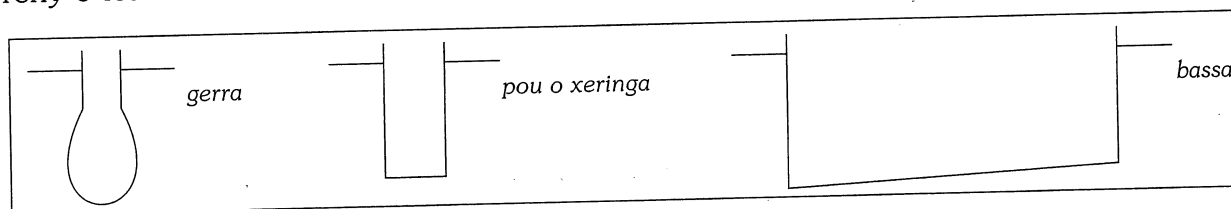
"Así mismo, teniendo presente este Ayto. que el aljibe situado a la orilla del camino viejo que conduce a Elche, fue construido única y exclusivamente para el aprovechamiento y disfrute de las aguas depositadas en dicho aljibe por el vecindario de esta población, como ha sido y venido sucediendo en épocas anteriores hasta que el Sr. D. Antonio Múrtula Santos se ha aprovechado de ello y privado a este vecindario del uso y disfrute de las aguas, por haberlo así denunciado varios vecinos. Se pasa la debida comunicación al expresado Sr. Múrtula, a fin de que haga entrega a este municipio del referido aljibe".

La Llei d'Aigües de 1879 establí en el seu articulat la possibilitat d'emmagatzematge d'aigües de pluja en aljubs, procedents de l'escorrentia circulant tant per terrenys privats com públics¹⁰. En l'article 1er. estableix que: "Pertanyen al propietari del predi les aigües pluvials que caiguen en aquest, mentre córreguen per ell. Podran construir dintre de la seua propietat, estanys, pantans, cisternes o aljubs on conservar-les a l'efecte..."; quan l'aprofitament interessa terrenys públics, resulta preceptiva autorització administrativa; que, con indica l'article 3er.: "Els Ajuntaments, donant compte al Governador de la provincia, podran concedir autorització a qui ho sol·licite per construir en terrenys públics del seu terme i jurisdicció, cisternes o aljubs on recollir les aigües pluvials".

Les aigües de pluja recollides dels vessants anaven cap a una boquera o aigüera: canal artificial que les canalitzava fins a l'aljub. La protecció i manteniment d'aquestes boqueres era fonamental per al bon funcionament del sistema de recollida. Així durant l'estiu era quan es feien els treballs de neteja i acondicionament, per a mantindre-les operatives durant l'època de les pluges. En moltes ocasions, sobretot després de fortes pluges, les boqueres s'aprofundien en excés i impedié que les aigües arribaren al vas de l'aljub per estar el seu nivell per davall de l'entrada al vas de l'aljub; per la qual cosa era necessari omplir-les de terra i tornar-les al nivell primitiu. En algunes poblacions es dictaven ordenances amb mesures específiques per a la protecció de les aigüeres¹¹, el que dóna una idea de la importància que tenien en aquella època aquestes infraestructures per tindre aigua per a consum humà¹². Els problemes amb els propietaris dels terrenys per on discorrien aquestes boqueres eren evidents.

El decantador¹³ consistia en una xicoteta bassa situada abans del canal d'entrada de les aigües al vas de l'aljub, la missió del qual consistia a produir la decantació de la càrrega sòlida, tant d'arrossegament com en suspensió, que portava l'aigua, i evitava així que entrara al vas de l'aljub i es replenara.

La forma del vas podia variar d'uns aljubs a d'altres en funció d'aspectes com la topografia, naturalesa del terreny o les necessitats d'emmagatzematge, encara que es poden agrupar en tres tipologies ben

¹⁰ Cit. por Box, M. 1995, p. 96.

¹¹ "Qualquiera que quebrare, ó labrare boquera que viene á Algibe, que tenga de pena seiscientos maravedís; é que ninguno labre alrededor del Aljibe, dentro de treinta pasos ...". "Mandaron que cualquier persona de cualquier estado y condición que sea, que labrare boquera, ó vertiente de cualquier Algibe, dentro de ciento y cincuenta pasos, tenga de pena por cada vez que lo labrare, seiscientos maravedís ...". Ordenanzas y Privilegios de la Muy Noble y Leal Ciudad de Lorca, 1773. Cit. por Box, M. Op. cit., 97.

¹² La prioritat quant a l'ús de l'aigua era evident; en primer lloc tenia prioritat l'abastiment de la població sobre el ramat o el reg: "Es muy perjudicial á veces por la escasez de las aguas, y siendo primero la bebida diaria de las personas que no el aumento de una pequeña parte de terreno que se pueda regar con la que se recoge en dichos algibes". Ordenanzas de Campo y Huerta. Año 1830. Cit. por Box, M. Op. cit., p. 98.

¹³ En altres llocs rep diferents denominacions: rebedor, balset, arenador, cisterneta, contrabassa. Box, M. Op. cit., p. 100.

Els aljubs de gerra i de xeringa eren els més habituals en les cases del nucli urbà, en les quals l'aigua de pluja es recollia dels terrats i teulades i es canalitzava mitjançant un sistema de canonades fins al vas. Això feia que fóra molt habitual que els habitants de la casa pujaren en acabar l'estiu a netejar les teulades per què l'aigua entrara sense brutícia a l'aljub. A banda en començar a ploure sempre es deixava córrer les primeres aigües, i les desviaven fora al carrer, per evitar que entrara terra i restes depositats als terrats. És evident que és semblant al manteniment i funció que tenen les boqueres i el decantador, respectivament, dels aljubs situats a terrenys rurals. Aquests aljubs podien estar amb tot el vas dintre del perímetre de l'habitatge o tindre part dintre i part fora, al carrer. Les capacitats d'emmagatzematge solien estar al voltant dels 15-20 m³.

Els aljubs més grans eren normalment de bassa, amb vasos en forma de paral·lelepípede rectangular o quadrat. Són els de major complexitat tècnica, amb cobriments que poden ser des de plans fins a tancaments voltats. La capacitat d'aquest pot ser molt variada i en alguns casos es poden trobar estructures de certa complexitat i gran bellesa amb dos o més voltes juntes. El fons solia tindre certa pendent, en la direcció on es trobava el brocal per a poder extraure tota l'aigua quan se l'haguera de buidar per complet.

L'accés a l'aigua continguda en el vas de l'aljub es feia mitjançant els brocals. Els tres tipus d'aljubs assenyalats solien disposar de brocals, a manera de casetes de base quadrada amb una finestreta de fusta, i coberts a una, dos o quatre aigües, o bé a manera de cúpules. En l'interior se situava un travesser i, també normalment una corriola, d'on penjava una corda amb un poal de fusta o, més modernament, metàl·lic.

En els aljubs situats a l'interior de les cases el brocal solia ser un simple cercle d'obra alçat fins un metre aproximadament, com els tradicionals pous situats al camp, o bé estar excavat en una de les parets de la casa.

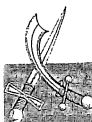
Els aljubs disposaven també d'elements per a desviar les aigües quan s'omplia per complet el vas i excedia la seua capacitat. Hom tracta del desguàs; un simple orifici situat en un dels altres tres costats, diferents al del canal d'entrada de les aigües. En el cas dels aljubs de les cases simplement es desviava la canonada que l'omplia.

Un aspecte molt important de la construcció dels aljubs és la impermeabilització. Normalment es contruïen amb obres de fàbrica, tant en els murs com en les voltes, de maçoneria amb morter d'argamassa, encara que els més recents es feien amb maó. La impermeabilització, tant de l'interior com de l'exterior, es feia amb un allisat a base d'arenas o argiles molt fines¹⁴. També hem pogut conèixer quina va ser la composició dels materials utilitzats per a l'aljub de la plaça Major¹⁵ (actual plaça d'Abastiment): *"La mescla per a enlluit i farciment, es compondrà de dos cabassos d'arena fina dels pardals, un cabàs d'arena comú, un cabàs de cal flor, dos cabassos de calç hidràulica i sis quilograms de ciment"*.

També són molt interessants les pràctiques a l'hora d'arreglar l'aigua de pluja, perquè mentre que el més lògic és pensar que sempre que plovia caldria aprofitar-la, hi havia situacions que no ho feien

¹⁴ Pal·ladi, al seu *Tratat d'agricultura*, ja establia unes normes per a la construcció dels aljubs: *"Construyase con muros de mortero de Signia (formado por cal con cascotes de barro cocidos y molidos) del tamaño que quieras y puedas, pero más larga que ancha. Su suelo consolidado por argamasa en cantidad, se alisará con un baño de pavimento de ladrillo, dejando un sitio para los desagües. Tal pavimento hay que pulirlo con todo cuidado hasta que brille y restregarlo constantemente con unto de tocino cocido. Y así que pierda la humedad y seque, para que no se abra en grietas por ningún sitio, recúbrase también los muros aplicándoles tal capa, y, de este modo, tras un desecamiento prolongado y completo, dé albergue al agua"*. Pal·ladi, *Tratato de Agricultura*, Libro I, XVII, Biblioteca Clásica Gredos, Madrid, 1990, pp. 107-108. Cit. por Box, M. Op. cit. p.102.

¹⁵ AMSP, *Memòria de les obres de terminació del pou de la plaça Major d'aquesta Vila de Santa Pola*, 1939.

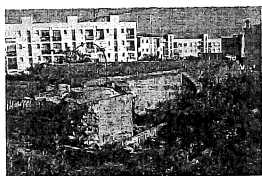
indica Baltasar Brotons¹⁶ quan fa la descripció de les cases rurals del Camp d'Elx:

“Al corral s'entrava per una porta lateral, orientada a llevant, prop, en la part exterior, hi havia l'aljub, que es plenava, quan plovia, de l'aigua de l'al·livió procedent de l'era, que solia estar a l'est de la casa. L'aigua d'aquest aljub, es dedicava als animals domèstics. Per a beure les persones n'hi havia d'altre a l'interior de la casa que es plenava amb aigua de pluja, quan el terrat ja estiguera ben net, i només en els mesos d'octubre i abril. Per més que ploguera en els mesos calorosos, no es llançava l'aigua a l'aljub, que en estar remelsada, es corrompia i deteriorava”.

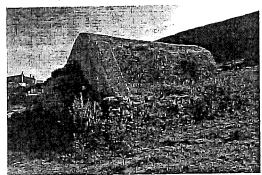
3. Els aljubs rurals de Santa Pola.

És evident que fer un inventari complet de tots els aljubs seria una feina estèril, per la impossibilitat de localitzar-los tots o d'obtindre'n referències. No obstant això, i a pesar que molts estan destruïts i d'altres no queda cap rastre, encara hi ha exemples relativament ben conservats que poden donar-nos una bona aproximació per conèixer-los i intentar conservar-los.

Alguns dels aljubs localitzats actualment al terme municipal de Santa Pola són:

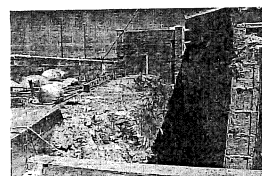
- Aljubs del Massapà. Situats en l'antiga finca del càmping Botxiot, al final del barranc del Massapà. Es troba en relatiu bon estat de conservació. Té dos voltes i un brocal en un costat.

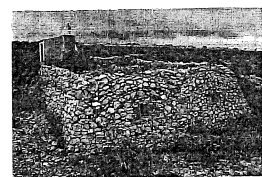
- Aljubs del Quarter del Cap de Santa Pola. Situat darrere del antic quarter de carrabiners, al peu del cap. Aljub de tancament amb volta, conserva el decantador, el canal d'entrada i el desguàs. Té l'accés al vas en la mateixa volta. Està declarat com a element protegible, dintre de la categoria d'elements tipològics-tradicionals del Catàleg Municipal d'Elements Protegibles, pel PGOU de Santa Pola de 1984, juntament amb els aljubs de la tia Empar, del Manyo i del cementeri.

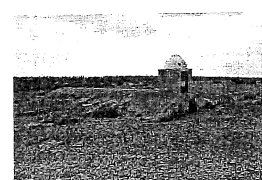
- Aljub de la Tia Empar. Situat al final del barranc dels Frares, molt a prop de l'ermita de la Verge del Rosari. Està al mateix nivell del sòl, amb una petita elevació de la volta. Té el forat d'un brocal obert damunt de la mateixa volta i conserva el desguàs i el decantador.

- Aljub del Cementeri. Situat en l'edifici d'oficines de la desapareguda fàbrica de biguetes al costat del cementeri, on ara estan les dependències de la Creu Roja. És voltat i presenta un brocal lateral. Actualment és impossible accedir-hi en trobar-se envoltat de parets que l'oculten.

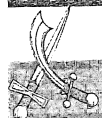

- Aljubs del Far. Són dos aljubs situats molt a prop un d'altre, dintre de la tanca delimitada pel recinte del far; un dels quals encara és actiu i fins fa pocs anys era utilitzat pel faroner per a beure.

- Aljub del Manyo. Situat al costat de la carretera del far. És tracta d'un aljub voltat amb brocal de capelleta i tancament en cúpula, situat en un extrem de la volta. Encara

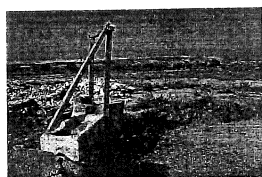
¹⁶ BROTONS, B. (1995). *El Camp d'Elx: història i tradició*. Ajuntament d'Elx.

arreplega aigua, que s'utilitza pels caçadors de la serra. Té un abeurador i altres elements típics: canal, decantador, desguàs.

• Aljubs de Torre Brissó. Són dos aljubs¹⁷ (o eren) situats en l'anomenada finca de Torre Brissó, al costat de l'espai humit del Clot de Galvany. El més gran tenia molta fama per la qualitat de la seua aigua; les vessants que l'omplien naixien en la serra i el seu vas arribà aproximadament fins els 25 metres de llargària. Té (o tenia) canal d'entrada, decantador i el desguàs situat en posició lateral. El brocal és de capelleta amb tancament en cúpula. Tot el vas està soterrat i la volta se situa a nivell del sòl.

• Aljub de Sant Rafael. Situat al costat de Torre Brissó. Està enterrat i té un brocal redó típic de pou i un decantador.

• Aljub de Torre de Les Escaletes. Situat al mateix costat de la talaia de Les Escaletes. És de tamany xicotet. S'hi troba pràcticament derruït, sense la volta, però hi conserva el vas.

• Aljub del Salt. Situat al barranc del Salt, dintre de la Serra de Santa Pola. Es tracta d'un aljub menut, amb desguàs, brocal (del qual no més queda el forat), canal d'entrada i un xicotet abeurador.

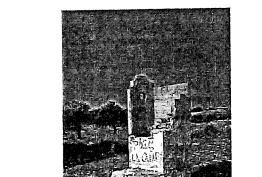
• Aljub de Les Perdius. Es troba en la finca del mateix nom, a la dreta de la carretera nacional 332, en direcció cap a Alacant, molt a prop de l'aljub del Salt. És voltat, però el més característic és el brocal, de capelleta amb tancament de cúpula.

• Aljub del Quarter de les Salines. Està situat al quarter de carrabiners de les Salines; adossat a un costat de l'edifici, de les teulades del qual arreplega l'aigua de pluja.

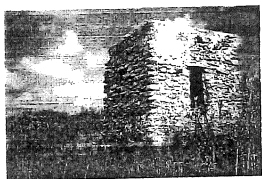
• Aljub de Calín. Situat en la Serra de Santa Pola, molt a prop del paratge Meleja, al costat de la caseta (molt deteriorada) del mateix nom. Té el canal d'entrada al mateix decantador i el brocal és enderrocat al sostre. També és molt curiós el canal que fa de boquera, molt llarg i serpentejant. El vas està tancat per una volta de pedra, molt rústica i ferma, i l'orifici de desguàs s'obri al barranc.

• Aljub La Canyada. Li he donat aquest nom perquè apareix escrit al brocal ja que no he trobat cap referència oral o escrita d'aquest aljub. És tracta d'un aljub molt deteriorat, què manca de tancament del brocal. Situat prop de l'aljub de la casa de Mariano. Sembla que el vas és tipus pou. Hi havia també abeurador i es pot distingir clarament la boquera, el desguàs i el decantador.

¹⁷ Mentre es feia aquest inventari, Torre Brissó juntament amb l'aljub més xicotet i, qui sap si demà també l'altre aljub, foren enderrocats. Una vegada més l'especulació urbanística i el no saber o no voler fer de l'Administració ha possibilitat la destrucció de part del patrimoni històrico-cultural del nostre poble.

• Torre-Aljub del Canyís. Situat a la part nord del Parc Natural de les Salines, molt prop de la *Sendera de Cendres*, enmig d'una formació de canyís i envoltada del saladar, què impedeix l'accés a la construcció. Es tracta de l'únic aljub trobat al terme de Santa Pola amb aquestes característiques. El vas, el nivell freàtic del qual és arran de terra, se situa per damunt del sòl i recull l'aigua de pluja caiguda damunt del sostre, com ho feien les habitatges i cases rurals. Per tant tota l'estructura de la torre és damunt d'uns fonaments que eviten que l'aigua salada pugui accedir per capil·laritat al vas.

• Aljub de la Casa de Mariano. Aquest aljub està situat darrere de la urbanització Pueblo Levantino, dalt del *Barranc del tio Lluna*. Encara es pot distingir clarament la boquera d'alimentació. Conserveja tots els elements hidràulics. El vas sembla que és de pou.

• Aljub dels Pavellons del Far. Es tracta d'un aljub que ha perdut la volta i té el brocal en un costat. El localitzem al costat de la carretera del Far.

Encara que aquests són els aljubs que encara podem veure-hi (a banda d'altres que no conec), van existir altres que només podem conèixer de la seva existència per testimonis orals o escrits. Alguns encara hi són, com l'aljub de la plaça Major, tot i que estan tapats i no es pot veure'ls.

Uns documents molt interessants trobats a l'Arxiu Municipal de Santa Pola¹⁸, fan referència a l'aljub que es va construir baix de l'actual mercat d'abastiment, on podem conèixer tant els materials utilitzats com les dimensions i funcionament d'aquest. Actualment, l'aljub està tancat¹⁹ i el seu vas es va omplir d'enderrocs, això fa que moltes vegades siga necessari tornar a nivellar el sòl perquè s'enfonsa. Hi tenia dos brocals situats a l'interior de l'edifici i una caseta d'entrada on ara està la caseta de l'ONCE. La Memòria i el pressupost van ser redactats pel mestre d'obres de l'Ajuntament Josep Anton Miralles, qui es va fer càrrec de la terminació de les obres, la qual cosa fa pensar que la construcció original es va iniciar temps enrere. El lliurament de l'aljub va ocórrer el nou de febrer de 1940. El text de la Memòria diu textualment:

"Dimensiones del pozo de la plaza Mayor, largo 32 metros ancho 6.50 metros y alto 3.35 metros. Dimensiones de dos bóvedas del pozo, ancho 1.50 metros cada una y largo 6.50 metros cada una. Dimensiones aproximadas de un pilar del pozo, altura 3.35 metros y ancho 70 x 60 centímetros de espesor.

Relleno de un pozo manantial que existe en el centro del pozo de 1.40 metros cuadrados.

Tapar seis aspilleras en el bóveda del pozo.

Colocación de la puerta del pozo, doble tapa de hierro.

Id. de las bajadas de Uralita para recoger el agua.

Id. codos zinc para enchufar en las bajadas de Uralita.

Dimensiones de la sequia, 18 centímetros de ancha por 20 centímetros de profundidad y ventilador de la misma.

¹⁸ AMSP, Memòria, Pressupost i Acta de Lliurament de la terminació de les obres del pou de la plaça Major d'aquesta Vila de Santa Pola, 1939.

¹⁹ Les obres de reforma realitzades a l'interior del Mercat han tornat a obrir l'aljub, i s'ha pogut veure durant dos dies part del seu vas fins que ha sigut reomplert de terra per permetre el treball de les màquines pesants.

La mezcla para enlucido y relleno, se compondrá de dos capazos arena fina de los pájaros, un capazo arena común, un capazo cal flor, dos capazos cal hidraulica y seis kilogramos de cemento.

Si al terminar la obra hay alguna diferencia en metros en el enlucido o en algún relleno, se descontará del presupuesto o abonará.

Habrà un margen aproximado de cuarenta dias para la terminación del pozo al empezar el trabajo.

Santa Pola a 27 de Diciembre de 1939

Año de la Victoria"

Es tracta doncs d'un dels aljubs més grans pel que fa la seua capacitat, que arriba quasi als 700 m³. També fa referència a un pou obert al mig de la mateixa plaça, que va ser tapat per fer les obres. Aquest aljub recollia les aigües de pluja del mateix edifici del mercat.

Molts dels aljubs que s'utilitzaven per abastir el poble estaven situats en la part alta, que encara formava part de la serra (pràcticament a finals del segle XIX el carrer Sant Ferran era el límit pel nord del nucli urbà) i dels seus barrancs recollia l'aigua de pluja. Així, en direcció oest-est hi trobem els aljubs següents²⁰: *pous de Mariano*; *pous del Menut o de la tia Piua*; *pous del Català o de Joaquín Blasco* (situats on actualment està l'edifici anomenat per això "dels pous", en l'encreuament dels carrers Sant Ferran i Sant Antoni) els quals tenien quatre cisternes, cosa que dóna idea de la seua grandària com a elements d'emmagatzematge d'aigua i els *pous del Carme*, situats en el carrer Verge del Carme.

4. Bibliografia.

BONMATÍ, R. (1991). *Santa Pola Siglo XIX. Temas del pasado para gente del presente*. Ed. l'autor. 211 pp.

BOX, M. (1995). "Un aprovisionamiento tradicional de agua en el sureste ibérico: los aljibes". *Investigaciones Geográficas*, 13: 91-106. Alacant.

GARCÍA, M. (1999). "La herencia de los árabes: los aljibes de bóveda en el sureste de la Península Ibérica, en relación con la vía Augusta". *Actas del XXV Congreso Nacional de Arqueología*: 586-593. Diputació de València.

MAS, A. (1998). Toponímia de Santa Pola. Una aproximació lingüística. "Quaderns de Santa Pola", 1. Ajuntament de Santa Pola. 274 pp.

PAVÓN, B. (1990). *Tratado de arquitectura hispano-musulmana*. Vol. I. Agua. CSIC. Madrid.

RUIZ, R. (1999). "Aigües potables de consum públic", *Gestió i qualitat ambiental del terme municipal de Santa Pola. Medi urbà i medi natural*. En preparació.

SÁNCHEZ, M.J.; GARCÍA, A. (1990). *Historia del Castillo-Fortaleza de Santa Pola (S.XVI-XX)*. Ajuntament de Santa Pola-Institut de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant.

SELJO, F.G. (1979). *Arquitectura rústica en la región valenciana*. Ed. Seijo. Alacant. 95 pp.

Nota: El present treball està obert a les col·laboracions de qualsevol persona que tinga interès a aportar més dades, informació, fotografies o altre tipus de material per millorar el coneiximent dels aljubs del terme municipal de Santa Pola. L'adreça de contacte és la següent:

Ramon Ruiz

Carrer d'Elx, 66-1; 03130 Santa Pola (El Baix Vinalopó)

Tel. 965411230

Correu electrònic: ramon.ruiz@cma.m400.gva.es

²⁰ La present informació ha sigut facilitada per Francisco Sempere Meléndez.

Cal tindre ben clar la diferència entre pou i aljub. El pou és una perforació vertical del terreny, més o menys fonda, per a obtenir aigües subterrànies; mentre que l'aljub, com ja indicàvem, és un sistema per a arreplegar i emmagatzemar aigües d'escorrentia pluvials

